

Как да четем и разбираме търговската статистика?

Мартин Димитров

Как се създава търговската статистика?

Търговската статистика е обобщение с различна степен на детайлизация на сделките по износ и внос за дадена страна. Традиционно тази информация се събира от митническите служби на основа на подаваните митнически декларации. Друга алтернативна възможност, при преобладаващи разплащания през банковата система, е събиране на данни за размера и вида на сделките посредством обслужващите банки. В някои страни (ЕС) данните, които се получават от двата източника се сравняват, като по този начин се постига съпоставимост на резултатите. Най-често срещана причина за отклонение на митническата информация от действителните обеми на търговия е използването на занижени фактури при вноса. Износът по принцип не подлежи на облагане с мита, но за определени стоки се използват разрешителни (издаване на разрешително за износ) и регистрационни режими (изискване за регистрация на стоката) или друго специално третиране, когато целта е контролиране на търговията с тези продукти.

Условия на доставка

Субект по сделките за износ и внос са различните фирми и индивиди. Във всяка една външнотърговска сделка се включва условието за франкировка. С франкировката се уреждат две групи въпроси:

1. кога и къде се прехвърлят собствеността и рискът от унищожаване или повреждане на стоката от продавача върху купувача;
2. как се разпределят разходите (транспорт и застраховка) между купувача и продавача;

Условията на франкировка са стандартизирани от Международната търговска камара в Париж, която е разработила международни правила за тълкуване на търговските термини, познати като ИНКОТЕРМС (International Commercial Terms – INCOTERMS). Съгласно последната редакция на ИНКОТЕРМС от 2000 г. условията за франкировка са групирани в четири раздела: E, F, C, D. Най-често използваните франкировки са:

- **FOB** (Free on Board, свободно на борда на кораба), като пристанището на натоварване изрично се посочва. При тази клауза собствеността и рискът се прехвърлят от продавача на купувача в момента на товаренето на стоката на кораба (когато стоката пресича линията на борда на кораба). Цената на база FOB включва стойността на стоката и разходите по натоварването ѝ на борда на кораба. Договорът за превоз се сключва от купувача. Много често тази франкировка се използва и за неморски превози.

- **CIF** (Cost, Insurance and Freight, стойност, застраховка и навло¹). При това условие собствеността и рискът се прехвърлят от продавача на купувача при натоварване на стоката в началното пристанище. Условието CIF се използва и при неморски транспорт. Цената на основа CIF включва стойността на стоката, транспортните и спедиторските разходи, както и стойността на застраховката до **получаващото пристанище**.

Защо търговското салдо се формира при условия износ (ФОБ) и внос (СИФ)?

Основната цел при изчисляването на търговското салдо е съпоставянето на разходите по износ и внос. Ако разгледаме вноса на база ФОБ, в разходите по импорта не се включват транспорта и застраховката, които в определени случаи могат да имат висок

---

¹“Наvlo” е цената на морския превоз.

относителен дял в крайната цена. Най-използваният начин за измерване на търговското салдо е разликата между износ ФОБ и внос СИФ, което се нарича още нетен износ. По този начин се изчислява съотношението между общите приходи от износ и общите разходи по внос. Например салдото по търговския баланс за периода януари-ноември 2001 г. при база износ ФОБ и внос СИФ е –1,944.9 млн.щ.д., а при база износ ФОБ и внос ФОБ е –1,425.3 млн. щ.д.

Класификация на стоките

За да се създаде съпоставимост на класификациите на стоките, използвани от различните страни, е въведена [Хармонизирана система за описание и кодиране на стоките](#) (Harmonized Commodity Description and Coding system) по линия на Съвета за митническо сътрудничество. Тази система е шест разрядна, като всеки по-горен разряд включва по-висока степен на детайлизация. Най-обобщена е информацията в първи разряд, например група IX Дървен материал и изделия от него. Във втори разряд група IX се детайлизира в две подгрупи 44-Дървен материал и изделия от дървен материал и 45-Корк и коркови изделия. Повечето страни са доразвили хармонизираната система до осем разряда в митническата си тарифа². Например българската митническа тарифа е девет разрядна, като включва кода на Хармонизираната система до осмия разряд, а деветия знак е национален български. В хармонизираната система стоките са обединени в 21 основни групи, като във всяка една от групите влизат стоки, **произведени в един и същи сектор на икономиката.**

В едно-разряден вид Хармонизираната система изглежда така:

I Живи животни и животински продукти	XI Текстилни материали и изделия от тях
II Продукти от растителен произход	XII Обувки и аксесоари
III Животински или растителни мазнини и масла	XIII Неметални минерали
IV Храни, напитки и тютюн	XV Неблагородни метали и изделия от тях
V Минерални продукти	XVI Машини и оборудване
VI Продукти на химическата промишленост	XVII Транспортни средства и съоръжения
VII Пластмаси, каучук и изделия от тях	XVIII Прецизно и оптично оборудване
VIII Кожи и кожени изделия	XX Разни стоки и продукти
IX Дървен материал и изделия от него	XXI Произведения на изкуството, антики
X Целулоза, хартия и изделия от тях	

Търговия с услуги

Когато става въпрос за търговия, обикновено под това понятие се разбира стокообмена между страните. Тази тенденция започва още с Дейвид Рикардо, който дава примери с вино и дрехи при представянето на теорията си за сравнителните предимства³, като основа на международната търговия. Поради обстоятелството, че услугите не могат да бъдат съхранявани са били разглеждани като “нетъргуеми” през значителен период от време. Услугите не могат да бъдат съхранявани, защото създаването и потреблението се осъществява по едно и също време, но при съвременните комуникации не е задължително това да става на едно и също място. Например ползването на услугата “подстригване” изисква непосредственото участие на създателя и ползвателя по едно и също време на едно и също място. От друга страна, при финансовите услуги е възможно дадена операция да се осъществява между различни континенти (различно

² Включва описание на тарифните регулатори (мита) по страни и продукти.

³ Повече информация за сравнителните предимства на Рикардо можете да намерите в – [Принципи на данъчното облагане и икономиката](#)

местоположение на създателя и ползвателя на услугата), но отново по едно и също време.

По принцип съществуват три основни начина за търговия със стоки и услуги:

1. Потребител от една страна купува стока или услуга от друга страна. Това е типичният начин за търговия със стоки, но е приложим също за услугите, посредством използването на комуникационни мрежи.
2. Потребителят от една страна отива в друга, за да закупи стока или услуга. Това е рядко срещана схема при търговията със стоки, но често използвана при услуги като: туризъм, здравеопазване, образование и др.
3. Производителят (създателят) на стоката или услугата отива в страната на потребителя, за да създаде продукта. Това е относително рядко срещана практика при производителите на стоки (например художник отива в страната на потребителя, рисува картина и я продава), но намира широко приложение при услугите (например консултанти, които анализират и предлагат решения на дадени проблеми, като за целта пътуват до страната на потребителя).

За целите на тази разработка ще разгледам особеностите при търговията с туристически услуги и транспорт.

- Туристически услуги

Салдото по туристическите услуги, подобно на търговското салдо, се формира по “приходно-разходния” подход. Под износ на туристически услуги се разбират постъпленията от чуждестранни туристи (нерезиденти) в България, а под внос разходите, направени от български туристи (резиденти) в чужбина. Тоест салдото по туризъм отразява нетните приходи (разходи), които се получават от разликата между износа и вноса на туристически услуги.

- Транспортни услуги

Салдото по транспортните услуги се получава чрез разликата между износа (постъпленията от транспорт на резиденти, които се плащат от нерезиденти) и вноса (разходите, които резидентите плащат на нерезиденти за транспортни услуги). Тоест износ на транспортни услуги регистрираме не в зависимост от мястото на изпълнение на сделката, а когато чуждестранна фирма или лице поръчва и заплаща превоз на българска фирма или лице.

Значението на търговската статистиката

Субект на сделките по износ и внос са отделните фирми и индивиди, а не държавата. Държавните институции имат регулативна роля по отношение на търговията като определят някои от “правилата на играта” – мита, акцизи, разрешителни режими и други. Тоест ролята на държавата е в създаването на “рамката” за водене на бизнес, която може да бъде рестриктивна или стимулираща в зависимост от свободата, която се предоставя на отделните пазарни субекти.

Обобщените данни по износа и вноса са показателни за състоянието на търговското салдо, но прехвърлянето на връзки и зависимости въз основа на агрегираната информация върху индивидуални фирми или дори сектори е некоректно. Например, това, че търговският баланс за определена година е отрицателен не означава, че всички сектори в икономиката са нетни вносители. Дори ако погледнем въпроса на отраслово ниво е възможно през определена година търговското салдо на даден сектор да бъде отрицателно поради вноса на една единствена фирма.

Може да се каже, че основната цел при създаването на макро показатели, като търговски баланс, е възможност за анализи и оценки на всички транзакции от даден вид чрез един индикатор. На пръв поглед по този начин се постига опростяване (оценява се един единствен показател), но в действителност непосредственият ефект е по посока на увеличаване възможността за неточности в интерпретацията. Например, в редица случаи се казва, че положителният търговски баланс има благоприятно влияние за икономиката, а отрицателният води до негативни последици. При този начин на

мислене най-вероятната изходна презумпция е, че субект по сделките по износ и внос е държавата, която при търговски дефицит натоварва бюджета си с допълнителни плащания. В действителност, както стана вече въпрос, непосредствени участници в търговията са фирмите и индивидите и увеличеният внос или износ отразява мотиви и решения на микро ниво.

Препоръчителна литература:

Достъпна в интернет:

1. Елиъс, Н., [Да развием принципите на свободната търговия: мисия на всеки икономист](#)
2. Линднер, А., [Търговия със стоки и услуги: динамика и проблеми при измерването](#)

Друга литература:

1. Томас, В., Наш, ДЖ., Най-добри практики за реформиране на търговската политика, 1993
2. Рьомиш, Р., Търговия с услуги в Централна и Източна Европа, 2001, WIIW
3. Хилман, А., Преструктуриране и търговия при прехода от социализъм към пазарна икономика в Източна Европа, 1992